

"İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Enva'ın efradında, bilhassa haşerât ve hevâm kısmında görünen fevkalâde çoklukta müşahede edilen hârikulâde gayr-ı mütenahî bir cûd u sehavet vardır..." Devamıyla izah eder misiniz?

"İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Enva'ın efradında, bilhassa haşerât ve hevâm kısmında görünen fevkalâde çoklukta müşahede edilen hârikulâde gayr-ı mütenahî bir cûd u sehavet vardır. Kemâl-i ittikan ve intizâm ile bütün envâda bulunan şu kesret-i efrad, tecelliyat-ı İlâhiyenin gayr-ı mütenahî olduğuna ve Cenab-ı Hakk'ın mahiyeti her şeye mübayin olduğuna ve bütün eşya onun kudretine nisbeten mütesâvi olduğuna sarahaten delâlet eder."

"Evet, bu cûd-u îcad Sâniin vücubundandır. Nev'ide celâlîdir, ferdde cemâlîdir."(1)

Envâ, nev'iler, türler demektir. Bu türler içerisinde özellikle "**haşerât ve hevâm**" kısmında fevkalâde bir çokluk görülmekte, öte yandan bu küçük varlıkların her biri kendi mahiyetine göre en mükemmel şekilde yaratılmakta, hiçbirinin hiçbir şeyi noksan bırakılmamaktadır.

Üstat Hazretleri bu kadar çok ve farklı varlıkların mükemmel yaratılışlarında **üç noktaya dikkatimizi çekiyor:**

- Tecelliyat-ı İlâhiyenin **gayr-ı mütenahî** olması,
- Cenab-ı Hakk'ın mahiyetinin her şeye **mübayin** olması ve
- Bütün eşyanın onun kudretine nisbeten **mütesâvi** olması.

Örnek olarak, **Basîr** ve **Rezzâk** isimlerinin tecellilerini düşünelim.

Cenab-ı Hak, sayısız denecek kadar çok olan o küçük varlıkların her birine görme duygusu veriyor ve hepsinin **midelerine uygun rızıklar** yaratıyor. Bu canlılar ne kadar artarlarsa artsınlar, sayıları şimdikininki milyonlarca katına da çıksa, Allah bu canlıların tümünde bu isimlerini mükemmel olarak tecelli ettirecek, hepsine göz ve mide takacak, hepsini memnun edecektir. Bu küçük varlıklara, bütün böcekleri, sinekleri, daha sonra bütün hayvan türlerini eklediğimizde "**tecelliyat-ı İlâhiyenin gayr-ı mütenahî**" olduğu açıkça görülecektir.

Bütün bu gözler alemini birlikte düşündüğümüzde **“Cenab-ı Hakk’ın mahiyetinin her şeye mübain olduğu”** hakikati de net olarak seyredilir. **Şöyle ki;**

bunların hepsi, Üstadımın ifadesiyle, **kelimat-ı kudrettir**. Bir kitaptaki kelimelerin manaları farklı da olsa hepsi kelime olmada birleşirler; hepsi yazılmış, hepsi telif edilmişlerdir. Kâtibin mahiyeti ise bu kelimelerden hiçbirine benzemez. Onun **Basir** ismi her canlıda tecelli etmekle birlikte, O’nun görmesi hiçbir varlığın görmesine benzemez. Keza, O’nun **Rezzak** isminin mahiyeti de birbirinden farklı bu kadar çok rızkın hiçbirisiyle anlaşılabilir.

Allah’ın varlığının vacip olduğu düşünülürken, mümkinat aleminin varlıkların O’nun kudsî mahiyetine benzemeyecekleri kolayca anlaşılır.

Cenab-ı Hakk’ın, farklı mahiyetteki bu kadar çok türün, her birindeki bu kadar çok fertleri beraber ve mükemmel yaratması gösteriyor ki, **“bütün eşyanın yaratılması onun kudretine nisbeten mütesâvidir.”** Bu konu [Yirminci Mektubun On Birinci Kelimesinde](#) izah ve ispat edilmiştir. Sadece, bir önceki şık için verdiğimiz kitap örneğini bu konuya uygulamakla yetinelim:

Bir kitaptaki harflerden bir kısmı büyük harftir, bir kısmı ise küçük. Bu büyüklük ve küçüklük harfler için söz konusudur, kâtibin yazması noktasında ne büyük harfin zorluğu, ne de küçük harfin kolaylığı söz konusudur. Kâinat kitabında da güneş ve yıldızlar büyük harfler gibi, çiçekler ve böcekler de küçük harfler gibidir. Allah’ın bu kudret kelimelerini yazması, yani yokluktan varlık sahasına geçirmesinde büyük-küçük farkı yoktur.

Metinde geçen **“nisbeten”** kelimesi bu noktada çok önemlidir. İnsanoğlu bu gibi yüksek hakikatleri düşünürken kendi kudretini esas almakta ve eşyanın yaratılışını bu sınırlı ve cüzi kudrete nispet ederek düşünmekte ve aklına sığtıramamaktadır. Halbuki, her şey Allah’ın sonsuz **“kudretine nisbeten mütesâvidir”**; küçükle büyük, azla çok, fert ile nev arasında bir fark yoktur. Hepsini aynı kolaylıkla yaratır.

“Evet, bu cûd-u îcad Sâniin vücubundandır.”

Yani, Allah’ın varlığı vacib olduğundan mümkün varlıkları ne kadar çok yaratırsa yaratsın, O’nun kudretinde herhangi bir külfet olacağı düşünülemez.

“Nevide celâlîdir, ferdde cemâlîdir.”

İnsan bir tek çiçeğe baktığında nazarına hemen onun güzelliği çarpar. Düşüncesi güzellikte yoğunlaşır. Bütün çiçekleri birden düşündüğünde ise o muhteşem güzele hayran olur, hayretler içinde kalır. Sevmek bir cemal tecellisidir, hayret etmek ise celâl ve azamet manası taşır.

(1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Onuncu Risale.](#)